

TEMEL DİL BECERİLERİNİN BİRBİRLERİYLE İLİŞKİSİ VE BİREYİN ANLAM EVRENİNİN OLUŞUMU VE GERÇEK YAŞAM BECERİLERİ AÇISINDAN ÖNEMİ

Prof. Dr. Ali Göçer
Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi
gocerali@gmail.com

Özet

İnsanlar arasında iletişimin ve etkileşimin temel yolu olan dil; düşünme, hayal etme, yaşamla ilgili tasarımları görünür kılma ve daha da önemlisi duygu, düşünce, hayal, istek ve yaşanmışlıkları dile getirme ve paylaşmanın da en etkili yoludur. Bu çalışma, temel dil becerilerinin birbirleriyle ilişkisi ve bireyin anlam evreninin oluşumu, gelişimi, eğitim başarısı ve gerçek yaşam becerilerini kazanması açısından önemini ortaya koyan bir literatür taramasına dayalı bir derleme çalışmasıdır. Böylece temel dil becerilerinin birbirleriyle ilişkisi üzerinde durularak bireyin anlam evreninin gelişimi ve bunun sonucunda da hayattaki başarısını nasıl etkilediği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Öğrencilerin Türkçe dersinde sergiledikleri performansın, onların diğer derslerdeki başarı seviyesini ve dolayısıyla eğitim hayatındaki başarıyı doğrudan etkilemektedir. Türkçe dersinin etki alanı, öğrencilerin eğitimdeki başarıları ile sınırlı kalmamakta, onların sosyal açıdan gelişmişlik durumlarını, ilerideki gerçek yaşamlarını ve hatta meslekî performanslarını etkilemektedir. Bu açıdan anlama ve anlatma beceri alanlarına işlerlik kazandıran temel dil becerilerinin öğrencilere kazandırılması ve bu becerilerin birbirlerini bütünleyecek şekilde etkileşimiyle kullanılmasının sağlanması gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler: Türkçe öğretimi, dil becerilerinin birbiriyle ilişkisi, anlam evreni, gerçek yaşam becerileri.

RELATION OF BASIC LANGUAGE SKILLS TO ONE ANOTHER AND THE IMPORTANCE OF ACTUAL LIFE SKILLS AND DEVELOPMENT OF INDIVIDUAL'S UNIVERSE

Abstract

Language is the most effective means of communication and interaction among people and is the most way expressing and sharing tool of thinking, imagination, life-related designs visible and more importantly, feelings, thoughts, dreams, wishes and experiences. This study is a review study based on literature review, tried to establish a theoretical framework by scanning from different sources about the relationship between basic language skills and the basic information that reveals the importance of the formation of the universe of the individual, the development, the success of education and the acquisition of real life skills. Thus, tried to be put forward by focusing on the relation of basic language skills to each other, the development of the individual's universe of meaning and, consequently, how it affects the success of life. The performance of the students in Turkish lessons directly affects their success level in the other lessons and therefore their success in education. However, they are influencing their social development situations, future real life and even their professional performance. From this point of view is necessary to ensure that basic language skills that make sense in the field of comprehension and speaking skills come to the students and that these skills are interactively used to complement each other.

Key Words: Turkish teaching, the relation of language skills, meaning universe, real life skills.

GİRİŞ

Bireyin gerçek yaşamdaki başarısı aldığı eğitimle kazanabildiği becerilerle doğru orantılıdır. Alınan eğitimin amacına ve anlamına uygun bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için öğrenen konumundaki bireylerin büyük oranda anlama ve anlatma beceri alanlarındaki yeterliklerle şekillenen anlam evreninin

genişliğiyle ve işlevsel kullanılabilirliğe sahip olması gerekir. Kısaca ifade etmek gerekirse, bireyin eğitim hayatında sergileyeceği başarıyla gerçek yaşamdaki başarının temeli, anlama ve anlatma becerilerinin etkin kullanımıyla kendini gösteren anlam gücünü kazanma ve kullanabilme yeterliğine bağlıdır.

Ortaokullarda verilen Türkçe eğitimiyle öğrencinin öğrendikleri bilgileri zihinde yapılandırarak kavratmaya ve bu bilgileri kullanarak kazanımlara uygun becerileri sergileyebilmesini sağlamaya yönelik olması gerekmektedir. Bu kapsamda, Türkçe öğretim programında öğrencilerin okuduğunu, dinlediğini, izlediğini tam ve doğru olarak anlayabilmeleri; gözlemleri, incelemeleri, yaşamışlıkları, değişik alanlara yönelik duygu ve düşünceleri yeterli bir şekilde ifade edebilmeleri; tasarıları üzerinde konuşup yazabilme becerisi kazanabilmeleri temel hedef olarak belirtilmiştir. Türkçe dersinde öğrencilerin okuma becerisine yönelik alışkanlık ve zevk kazanması; birtakım etkinliklerle sınıf düzeyine uygun olarak dinleme-izleme ve anlama yeterliğine ulaşması hedeflenmektedir. Bunun yanında öğrencilerin aktif sözcük dağarcıklarının zenginleştirilmesi, kurallarını sezerek ve işlevsel olarak kavrayarak Türkçeyi etkin ve üretken bir yapıda kullanabilecek yeterliğe ulaştırmak da Türkçe dersi amaçları arasındadır.

Okumayı yaşam biçimine dönüştürmüş, okuduğunu tam ve doğru anlayabilen, anlamlandırmalarını, çağrışım veya yorumlarını sözle ya da yazıyla ifade edebilme yeterliği, öğrencinin sadece Türkçe dersindeki başarısını sağlamaz, aynı zamanda diğer derslerdeki başarısının da temelini oluşturur. Dolayısıyla öğrencilerin Türkçe dersinde sergiledikleri performansın, onların diğer derslerdeki başarı seviyesini ve dolayısıyla eğitim hayatındaki başarıyı doğrudan etkilemektedir. Türkçe dersinin etki alanı, öğrencilerin eğitimdeki başarıları ile de sınırlı kalmamaktadır. Öğrencilerin temel dil becerilerini etkin ve verimli bir şekilde kullanabilmeleriyle ilgili olan sosyal açıdan gelişmişlik durumları, onların gerçek yaşam durumlarını ve meslekî gelişim performanslarını da etkilemektedir. Bu durum Türkçe dersi içerisinde öğrencilere kazandırılması gereken ve öğrencinin anlam evrenini oluşturan anlama ve anlatma beceri alanlarının yeterli düzeyde geliştirilmesinin önemini ortaya çıkarmaktadır.

Türkçeyi etkili bir şekilde kullanabilen, yeterli düzeyde anlama ve anlatma becerisine sahip olan öğrencilerin bilimsel, eleştirci, araştırmacı ve yaratıcı düşünebilen, düşüncelerini uygun bir üslup ve tutarlılıkla ifade edebilen birey niteliklerini kazanmalarında ortaokullarda gerçekleştirilen Türkçe eğitiminin belirleyici bir işlevi söz konusudur. Bu açıdan anlama ve anlatma beceri alanlarına işlerlik kazandıran temel dil becerilerinin öğrencilere kazandırılması ve bu becerilerin birbirlerini bütünleyecek şekilde etkileşimiyle kullanılmasının sağlanması gerekmektedir. Calp ve Calp'a (2016:55) göre, çocuğun kişilik kazanmasında, sosyalleşmesinde dil eğitiminin büyük önemi vardır. Dili etkili, güzel ve doğru kullananlar, gerçek öğrenim hayatlarında başarılı olur, toplum içinde hak ettikleri konumu kazanırlar.

Çalışmanın Amacı

Türkçe dersinin etki alanı, öğrencilerin Türkçe dersindeki başarıları ile sınırlı kalmamakta, onların eğitimdeki genel başarılarını hatta sosyal açıdan gelişmişlik durumları bağlamında ilerideki gerçek yaşamlarını ve meslekî performanslarını etkilemektedir. Bu durum Türkçe dersi içerisinde öğrencilere kazandırılması gereken ve öğrencinin anlam evreninin omurgasını oluşturan anlama ve anlatma beceri alanlarının yeterli düzeyde geliştirilmesinin önemini ortaya çıkarmaktadır. Bu açıdan bu çalışmanın amacı, anlama ve anlatma beceri alanlarına işlerlik kazandıran temel dil becerilerinin öğrencilere kazandırılması ve bu becerilerin birbirlerini bütünleyecek şekilde etkileşimli ortamlarda geliştirilmesinin ve etkili bir şekilde kullanılmasının önemini vurgulamaktır.

Dil, düşünme, hayal etme, yaşamla ilgili tasarıları görünür kılma ve daha da önemlisi duygu, düşünce, hayal, istek ve yaşamışlıkları dile getirme ve paylaşma aracıdır. Düşünürler dili, düşüncenin evi, aklın süsü, iletişimin en etkili aracı gibi nitelendirmelerle açıklamışlardır. Dil insanlar arasında iletişimin ve etkileşimin en etkili aracıdır. Dilin bu işlevlerini eksiksiz bir biçimde yerine getirebilmesinde bireylerin anlama ve anlatma beceri alanlarında belli düzeyde yetkinliğe sahip olmaları gerekir. Alıcı konumda olan bireylerin ifade etmek istedikleri duygu, düşünce ya da yaşamışlıklarını ortaya koyabilmeleri ve verici konumda olanların da kendilerine yöneltilenleri tam ve doğru bir biçimde anlayabilmeleri için dilin

aracılık işlevi, bunun için de bireylerin dili kullanabilme yeterlikleri önemlidir. Ortaokullarda Türkçe dersi içerisinde verilen eğitimle öğrencinin öğrenmesi gereken bilgileri kavratmaya ve bu bilgileri kullanarak kazanımlara uygun becerileri sergileyebilmesini sağlamaya yönelik olması gerekmektedir. Bu çerçevede, öğrencilerin okuduğunu, dinlediğini, izlediğini tam ve doğru olarak anlayabilmesi; inceledikleri, düşünceleri, tasarladıkları üzerinde konuşup yazabilme becerisi kazanabilmesi temel hedef olarak ortaya konmuştur.

Çalışmanın Yöntemi

Bu araştırma, literatür taramasına dayalı bir derleme çalışmasıdır. Temel dil becerilerinin birbirleriyle ilişkisi ve bireyin anlam evreninin oluşumu, gelişimi, eğitim başarısı ve gerçek yaşam becerilerini kazanması açılarından önemini ortaya koyan temel bilgiler değişik kaynaklardan taranarak kuramsal bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Böylece temel dil becerilerinin birbirleriyle ilişkisi üzerinde durularak bireyin anlam evreninin gelişimi ve bunun sonucunda da hayattaki başarısını nasıl etkilediği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

TÜRKÇE EĞİTİMİNDE TEMEL DİL BECERİ ALANLARI

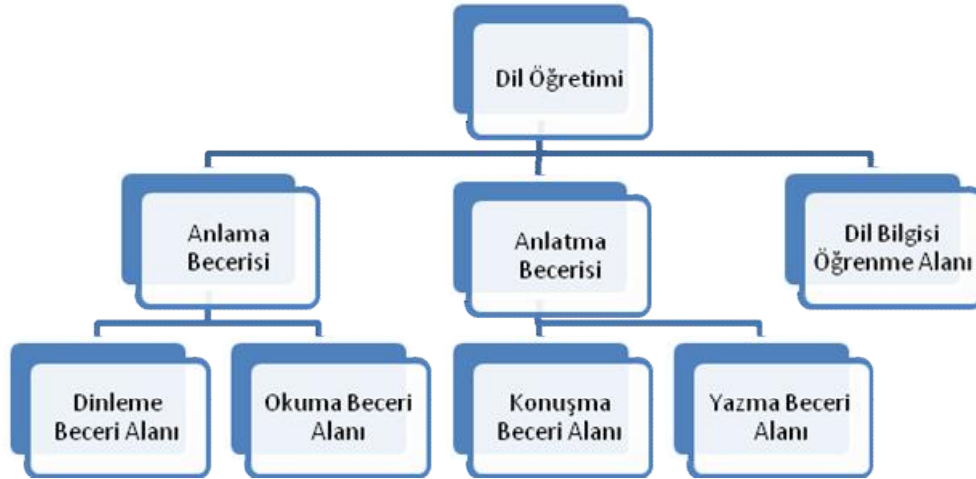
Bireylerin eğitim sürecinde hedefledikleri başarıları elde etmeleri ve gerçek yaşamda istenilen bir yaşam standardı ve kalitesine sahip olmaları, öncelikle eğitim dili olan Türkçe ile ilgili yeterlikleri kazanmış olmalarına bağlıdır. Dilin anlama ve anlatma temel beceri alanlarında yeterli gelişmişlik seviyesine sahip olan bireyler, dil dersinde yüksek başarı elde etme şansını yakalamaları yanında genel olarak eğitim hayatlarındaki başarının da sağlam bir zemine oturmasını sağlamış olmaktadır. Dahası, eğitim hayatını başarıyla tamamlayan bireylerin gerçek yaşamda da başarılı olmanın donanımını kazanmış olmalarının avantajlarını her zaman görürler. Bu bakımdan, anlama ve anlatma temel beceri alanlarında gerekli yeterliklerin kazanılması, bireylerin sadece etkili dil kullanıcısı olmalarını sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda onların duyuşsal, zihinsel ve sosyal beceriler açısından da donanım sahibi olmalarının alt yapısını oluşturmaktadır.

Temel dil becerilerinin etkileşimli sınıf ortamlarında amaçlı ve sistemli bir şekilde gerçekleştirilen etkinliklerle kazandırılması, geliştirilmesi ve kullanımının sağlanması Türkçe eğitiminin en öncelikli hedefleri arasındadır. Bu hedefe ulaşılması demek öğrencilerin 21. yüzyıl becerileri arasında sıralanan iletişim, işbirliği, girişimcilik, özgüven ve sorumluluk bilincine sahip olma gibi birçok gerçek yaşam becerisinin kazandırılması için uygun bir alt yapının hazırlanması demektir. Türkçe dersi kazanımlarının etki alanı kendi sınırları içinde kalmayıp tüm yaşamı etkileyebilen bir geniş yelpazede kendini göstermektedir.

Dil ve zihinsel becerilerinin gelişimi; öğrencilerin olayları sorgulama, çok yönlü düşünme, değerlendirme, karar verme, sosyalleşme ve mesleki gelişim süreçlerini kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle öğrencilerin küçük yaşlardan itibaren dil ve zihinsel becerilerini geliştirmek gerekmektedir. Sözlü iletişim, okuma ve yazma öğrenme alanlarındaki beceriler birbiriyle ilişkili ve bütünlük içinde ele alınmaktadır. Öğrenme alanlarının her birinde edinilen bilgi ve beceriler öğrenme sürecinde birbirini etkilemekte ve tamamlamaktadır (MEB, 2017: 5).

Türkçe Dersi Öğretim Programı; öğrencilerin hayat boyu kullanabilecekleri dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma ile ilgili dil becerilerini ve zihinsel becerileri kazanmalarını, bu becerileri kullanarak kendilerini bireysel ve sosyal yönden geliştirmelerini, etkili iletişim kurmalarını ve Türkçe sevgisiyle, istek duyarak okuma ve yazma alışkanlığı edinmelerini sağlayacak şekilde bilgi, beceri ve değerleri içeren bir bütünlük içinde yapılandırılmıştır. Türkçe Dersi Öğretim Programı; dil becerilerinin ve yeterliliklerinin geliştirilmesini, diğer tüm alanlarda öğrenme, kişisel ve sosyal gelişme ile mesleki becerileri edinmenin ön şartı olarak kabul etmektedir (MEB, 2018: 8).

Türkçe öğretimindeki bütünlük ilkesine göre, gerektiğinde bir çalışmadan öteki çalışmaya geçilerek anlama, anlatma ve dil bilgisi konu alanıyla ilgili becerilerin kazandırılmaya çalışılmasının önemini vurgulayan Sever ve arkadaşları (2011: 23), beceri geliştirme temelli dil öğretiminin etkinlik alanlarını aşağıdaki şekilde şematize etmişlerdir:

Şema 1: Türkçe Öğretiminde Temel Dil Becerileri ve Dil Bilgisi Öğrenme Alanı

Temel Dil Becerileri

Dil kavramının tanımlanmasında, bu kavramın uzlaşımsal niteliği, dizgesel yapısı, soyutlama ve somutlama aracı olma özelliği, en yetkin anlama ve anlatma aracı olma özelliklerinden dolayı öğretilmelidir (Onan, 2011: 9). Temel yeterlik alanı olarak anlama, okuma ve dinleme becerilerini; anlatma temel yeterlik alanı da konuşma ve yazma becerilerini içine alır. Özdemir'e (1991_a:98) göre, dinleme, okuma, konuşma ve yazma gerçekte dilin dört temel becerisi ya da iletişimsel işlevidir. Bunlardan dinlemeyle okumaya alıcı dilsel etkinlikler; sözle ve yazıyla bize gönderilenleri dinleme ve okuma yoluyla alırız. Konuşma ve yazmaya da verici dilsel etkinlikler diyoruz.

Alıcı-Kavrayıcı Beceriler ve Etkin Anlama

Türkçe öğretiminde, anlama becerileri denildiği zaman, dilin iletişim sürecinde iki önemli işlevinden biri olan bilgiyi alma ve işleme süreçlerinde yararlanılan dil becerileri anlaşılmalıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde okuma, dinleme ve görsel okuma, Türkçe eğitiminde anlama becerileri olarak kabul edilmektedir (Onan, 2012: 17).

Anlama becerileri, okuyucuların bir metinden bilgiyi elde etmek ve anlam oluşturmak için kullandıkları stratejilerdir. Bunlar aslında anlaşılması için aşamalara bölünmüş olan düşünme olan düşünme süreçleridir (Johnson, 2017: 94). Bireylerin okuduğunu, dinlediğini veya izlediğini tam ve doğru bir şekilde anlamalarında düşünme becerilerinin etkin kullanılabilir olması gerekir. Düşünme becerisi ve bu beceriyi işlevsel kullanabilmek için anlama, sıralama, sınıflama, analiz, değerlendirme, yorumlama, sentez, sebep-sonuç ilişkisi kurma, çıkarımda bulunma gibi bilişsel becerilere de ihtiyaç vardır.

Bilimsel çalışma ve ilerlemeler yalnızca belli alanlarda değil, tüm alanlarda bilgi yığılmasına yol açmaktadır. Çağdaş olmanın bir koşulu da bu bilgilere ulaşım her alandaki gelişmelere ayak uydurabilmektir. Bilgi edinmenin; söz, resim, okuma, radyo, televizyon, sinema, tiyatro vb. gibi çok çeşitli yolları olmakla beraber, en iyi bilgi edinme yolu okumaktır (Koç ve Müftüoğlu, 1998: 62-63). Bazen de bir konferans dinlemek, bir olayı gözlemlemek, bir belgesel izlemek, bir tartışmanın tarafı olmak da bilgi kazanmanın etkili bir yolu olabilir. Bu açıdan bireyin etkin anlama becerisi okuma ve dinleme-izleme becerileri için gerekli olan temel yeterlikleri kazanmış olmayı ve bu becerileri etkin kullanabilmesiyle doğrudan ilgilidir.

Dinleme

Dinleme, konuşan kişinin vermek istediği mesajı, pürüzsüz olarak anlayabilme ve söz konusu uyarana karşı tepkide bulunabilme etkinliğidir (Demirel, 1996: 45). Dinleme, sesleri anlamaya çalışmak olup çaba gerektiren bilinçli bir süreçtir. Dinleme süreci, iletişim sürecinin çok önemli bir parçasıdır. Herhangi bir iletişim sürecinin sonucu, alıcının bu etkileşimdeki bilgiyi nasıl işlediğine, depoladığına ve buna göre nasıl davrandığına bağlıdır. Dinleme süreci, bireyin, seslerin ve örüntülerin farkında

olmasıyla ve buna dikkat vermesiyle başlar; belli işaretleri tanınması ve hatırlamasıyla sürer ve anlamlandırmasıyla son bulur (Yangın, 2002: 45).

İletişimin ve öğrenmenin en temel yolu olan dinleme, çocuğun yaşamında yer alan ilk anlama etkinliğidir. Yaşamın her alanında görülen dinleme etkinliğiyle ilgili beceri ve alışkanlıklar doğal biçimde elde edilir. Ancak doğal biçimde elde edilen bu beceri ve alışkanlıklar bireyin yaşama hazırlanması için yeterli değildir. Öğrencilerin dinleme becerisi kazanımları için Türkçe öğretimini yürüten öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Dinleme beceri ve alışkanlığı, öteki becerilerle (okuma, konuşma ve yazma ile dil bilgisi konu alanı) birlikte bir bütün olarak düşünülmelidir (Sever vd., 2011: 24).

Okuma

Okuma, yazılı bir metni gözle izleyip anlamını kavramak, gerekirse seslendirmek şeklinde tanımlanmaktadır. Okumada temel amaç, bir yazının anlamını doğru ve çabuk kavramaktır. Okuma eylemi fizyolojik, zihinsel ve ruhsal yönleri bulunan karmaşık bir süreçtir. Duyu organları ile zihin arasında sıkı bir bağlantı kurulmadan tam bir okuma gerçekleşemez (Oğuzkan, 1991_b: 77).

İnsanlığın bilgi evrenine her gün birçok yeni bilgi eklenmektedir. Bundan dolayı, kişilerin yazılı kültürle daha sıkı etkileşim kurma gereksinimleri vardır. Öte yandan, bilişim teknolojisinin sunduğu olanaklardan etkilice yararlanabilmek için kişilerin okul öncesi dönemden başlayarak kültürel birikim oluşturmaları gerekir. Bunun da en geçer yolu okuma, yazılı ürünlerden amaca uygun biçimde yararlanmadır. Dolayısıyla, yeni öğrenme yaşantıları edinmede okumanın önemli bir işlevi olduğu söylenebilir (Sever vd., 2011: 24).

Verici-Yorumlayıcı Beceriler ve Etkin Anlatma

Anlatma dilin temel etkinlik alanlarından birini oluşturmaktadır. Anlatma konuşma ve yazma becerilerini içerir. Konuşma ve yazmanın yönü dışa dönüktür. Bu nedenle, konuşma ve yazma 'verici dilsel etkinlikler' olarak da adlandırılmaktadır. Bu etkinlikler sırasında bireyin iletişimsel rolü, metin üreticisi olmaktır. Birey; konuşma etkinliğinde sözlü olarak sunulan metinler, yazma etkinliğinde yazılı olarak sunulan metinler üretir (Keçik ve Uzun, 2001: 23).

Konuşma

Yalın bir tanımla konuşma, duygu ve düşüncelerimizi, görüp yaptıklarımızı karşımızdakilere sözle iletme işidir. Bu bağlamda günlük yaşamımızın ayrılmaz bir parçası gibidir. Düşündüklerimizi, tasarladıklarımızı karşımızdakilere ya da bizden uzaktakilere iletme için söz veya yazıya başvururuz. Denilebilir ki, dört temel dilsel etkinlik içerisinde konuşmanın yaşamımızda önemli bir yeri vardır. Çevremizdekilerle sağlıklı bir iletişim kurabilme, bulunduğumuz ortama kendimizi kabul ettirme, büyük ölçüde konuşma gücümüze bağlıdır (Özdemir, 1991_a: 98).

Çocuklar, okula başlamadan önce Türkçe konuşmayı az çok öğrenmiş olurlar. Ancak bu konuşma, 'kendi yaşlarının ve çevrelerinin' Türkçesidir. Konuşma kültür dilinin ulama, vurgu, tonlama gibi söyleyiş özelliklerinin ölçünlü dilin ilkelerine uygun bir anlayışla kazandırılması, öğretimin temel sorumluluğudur (Sever vd., 2011: 25).

Yazma

Düşünceyi, duyguyu, olayı yazı ile anlatmaya yazma denir. Yazma, konuşma gibi bir anlatım yoludur. Ancak ondan ayrı beceriler de gerektirir. Öğrencilerin bir konuda istenileni uygun bir biçimde yazması, onların konuşma ve düşünme yetilerine bağlıdır. Bu yönden yazma çalışmalarını konuşmalara bağlama, yazılı anlatım etkinliklerinin çıkış noktası olacaktır. Çünkü, öğrencilerin okul içi ve okul dışı hayatlarında ilk başvurdukları anlaşma aracı konuşmadır. Yazma becerisi dört temel dil becerisinin son halkasıdır. Yazma becerisi yazı yazmakla öğrenilir (Demirel, 1999: 59).

Öğrencilerin yazılı anlatım becerilerinin geliştirilmesi Türkçe öğretiminin temel amaçlarından biridir. Doğru ve düzgün anlatım doğuştan gelen bir yetenek değil, eğitimle elde edilen bir beceridir ve çaba harcayarak kazanılır, uygulama yapılarak geliştirilir. Yazma becerisi ve alışkanlığı kazandırmak için öğrencilere gördükleriyle, yaşadıklarıyla ilgili yazı yazdırılmalı; becerilerini geliştirmek, alışkanlıklarını

pekiştirmek amacıyla duygularını, düşüncelerini, isteklerini yazıya dökmelerine olanak veren ortamlar hazırlanmalı; Türkçenin inceliklerini, güzelliklerini uygulayarak kavramaları için sık sık cümle ve paragraf oluşturma, tamamlama alıştırmaları yaptırılmalıdır (Sever vd., 2011: 25).

TÜRKÇE EĞİTİMİNDE BÜTÜNLÜK İLKESİ VE TEMEL DİL BECERİLERİN BİRBİRLERİYLE İLİŞKİSİ

Dil, düşünceleri ifade etme, duyguları paylaşma aracıdır. İnsanlar dil aracılığıyla düşündüklerini görünür kılmakta, duyguları paylaşma fırsatı bulmaktadır. Dil en önemli iletişim aracıdır. İnsanlar dil ile iletişim kurabilmekte, dili kullanarak anlaşabilmektedirler. Dilin iletişim işlevini yerine getirebilmesinde anlayan ve anlatanın var olması gerekir. Verici konumunda olan anlatıcının üretilen düşünceleri, yaşanan durumları ve hissedilen duyguları dili kullanabilme yeterliği ve dilin imkânları çerçevesinde ortaya koyar; alıcı ya da anlama konumunda olan kişilerin de ortaya konulan duygu, düşünce ya da yaşanmışlıklarla ilgili anlatılanları yine dili kullanabilme yeterliği ve dilin imkânları çerçevesinde anlayabilir. Bu aşamada anlatma ve anlamının amaca ve anlamına uygun gerçekleşmesi için anlatanın üretme gücü ve ifade tarzı, anlayanın da algılama gücü ve anlamlandırma yeteneği önemli işlevler görmektedir (Göçer, 2017: 258).

Dil, iletişim aracı olduğuna göre, öğrenci okulda anadiliyle kitaplar okuyacak, öğrendiklerini öğretmenlerine bildirecek, görevler hazırlayacak ve sınavlar verecektir. Öğrenci bu etkinliklerinde anadili çalışmalarından edindiği (/kazandığı) okuma, anlama, anlatma becerilerinden yararlanacaktır (Göğüş, 1978: 14). Dilin konuşma, yazma, dinleme ve okuma olarak ayrı ayrı adlarla anılan bu kanalları birbirini bütünler, öğrencilerin anlatma ve anlama düzeylerini gösterir. Gerçekte okuma da, dinleme de öğrencilerin konuşma ve yazma yetilerini besleyip geliştirmek içindir. Öğrencilerin dil öğretimindeki düzeyleri, gelişme ve ilerleme durumları büyük ölçüde onların konuşmalarında, yazma çalışmalarında kendini gösterir (Özdemir, 1991_b: 115).

Eğitim sistemimizin temel amacı değerlerimiz ve yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmektir. Bilgi, beceri ve davranışlar öğretim programlarıyla kazandırılmaya çalışılırken değerlerimiz ve yetkinlikler bu bilgi, beceri ve davranışların arasındaki bütünlüğü kuran bağlantı ve ufuk işlevi görmektedir. Bu yönüyle değerlerimiz ve yetkinlikler birbirinden ayrılmaz bir şekilde teori-pratik bütünlüğündeki asli parçamızı oluşturur (MEB, 2018: 3).

Öğretim programlarında insan gelişiminin bir bütün olduğu ilkesi ile hareket edilmiştir. İnsanın farklı gelişim alanlarındaki özellikleri birbirleri ile etkileşim hâlinindedir. Söz gelimi dil gelişimi düşünce gelişimini etkiler ve düşünce gelişiminden etkilenir. Bu sebeple öğretmenlerden, öğrencinin edindiği bir kazanımın, gelişimde başka bir alanı da etkileyeceğini dikkate alması beklenir (MEB, 2018: 7).

Dört dil becerisi olan konuşma, dinleme, okuma ve yazmanın her biri birbirini geliştirmek için birlikte çalışır. Okuma bağımsız bir süreç değildir. Diğer insanları işitmek ve dinlemek, çocukların konuşma becerisini geliştirir. Yazma, sesle ilgili bilginin gelişimine yardım eder ve okumanın akıcılığını artırır. Okuma daha iyi yazmaları için öğrencilere yardım eder. Bir çocuğun daha akıcı okumasını sağlamanın bir yolu da onun akıcı yazmasını sağlamaktır. Birlikte işleyen dört dil becerisi birbirini güçlendirir (Johnson, 2017: 7-8, 161).

Türkçe öğretiminde dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin kazandırılmasında bütünsellik ilkesinin gözetilmemesi; yalnızca bu becerilerden birinin gelişimine ya da dil bilgisi konularının öğretilmesine ilişkin eğitim ortamlarının düzenlenmesi, Türkçe öğretiminin verimini olumsuz biçimde etkilenmektedir. Öğrencilerin anadillerini doğru ve etkili bir iletişim aracı olarak kullanabilmeleri için, eğitim sürecinde dört temel dil becerisinin bütünsellik içinde geliştirilmesi gerekir. Ne var ki geleneksel öğretim anlayışının egemen olduğu uygulamalarda, dersin etkinlik alanlarına bölünerek gerçekleştirildiği görülmektedir. Öğretimin temel gereği olan metinler ve bu metinlere ilişkin incelemeler; okuma, konuşma, dinleme ve yazma etkinlikleri için birer uyaran olmalıdır. Girişik özellikler gösteren bu becerilerden birinin gelişimi, ötekinin gelişimine de katkı sağlamaktadır (Sever vd., 2011: 16-17).

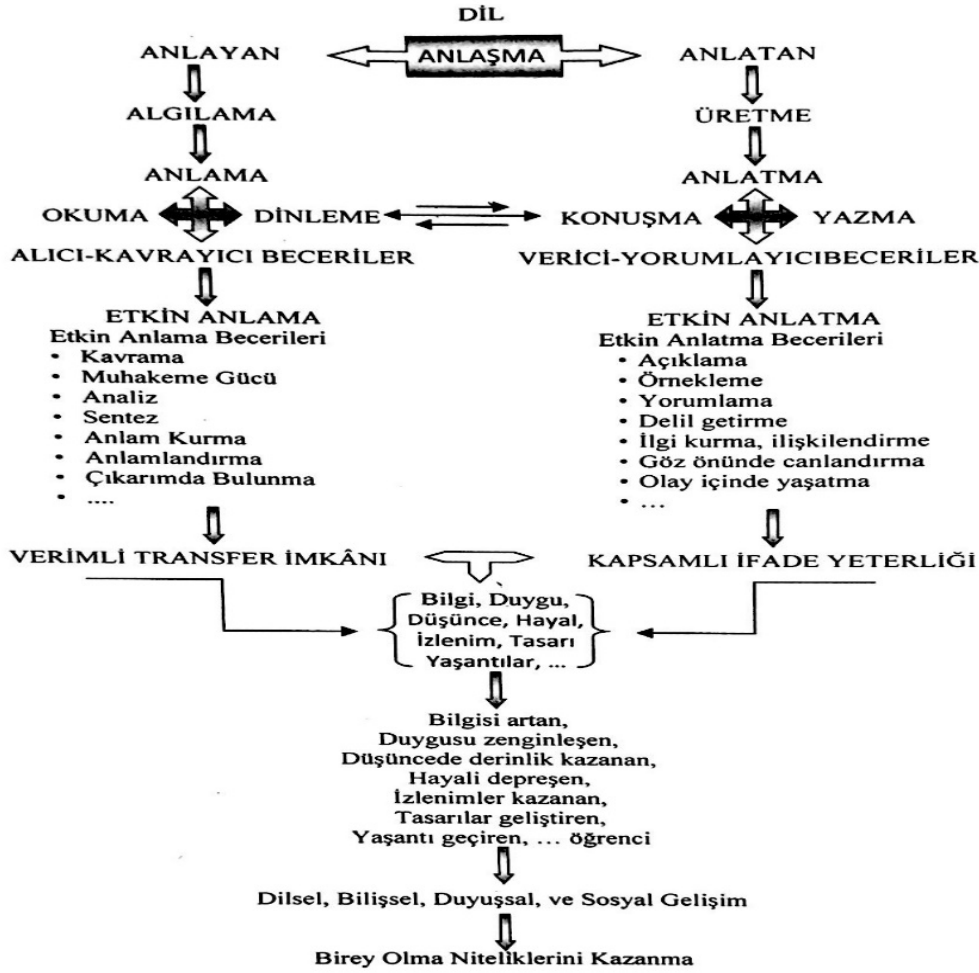
Türkçe eğitimi etkinlikleri planlanıp gerçekleştirilirken dört temel dil becerisi ile dil bilgisi konu ve kurallarının birlikte, iç içe ele alınıp işlenmesi gerekir. Öğrenme ve öğretme sürecinde temel dil becerilerinin birbirini bütünleyecek şekilde kazandırılması, becerilerin kullanımdaki etkililiğinin artırılması ve dil bilgisi öğrenme alanı ile bütünlüğün sağlanarak işlevsel dil kullanım yeterliğinin kazandırılmasında bu bütünlük anlayışının eğitsel değeri büyüktür. Dil eğitimi ve öğretimi süreçlerinde temel dil becerilerinin birbirleriyle ilişkisine dikkat çekmek, etkin dil kullanımında becerilerin birbirinin işlevini artıracak şekilde yapılandırarak kavratmak ve bu süreçte dil bilgisi öğrenme alanının becerilerin etkin kullanımında araç işlevi gördüğü bilincini kazandırmak senkronize bir bütünlük anlayışı ile mümkündür.

ANLAM KURMA GÜCÜNÜN OLUŞUMU VE GELİŞİMİ SÜRECİNDE DİLİN EĞİTİMSEL İŞLEYİŞ VE İŞLEVLERİ

Okulun en önemli ve açık özelliği, üzerinde çalıştığı hammaddenin toplumdaki giden ve topluma giden insan oluşudur. Böylece, okulun birey boyutu kurum boyutundan daha duyarlı, informal yanı formel yanından daha ağır, etki alanı yetki alanından daha geniştir (Bursaloğlu, 1994: 32). Sürekli geliştirilen öğretim programlarında okullarda verilen öğrenci merkezli eğitim uygulamalarıyla öğrencilere yirmibirinci yüzyıl becerilerinin kazandırılması sağlanmalıdır. Başta iletişim becerisi olmak üzere, dilsel, duyuşsal ve sosyal becerilerle donanımlı kılınmış bireyler, çağın gereklerine uygun beceri sergileyebilir, Türkiye'yi uluslararası arenada temsil edebilir. Günümüz dünyasında eleştirel ve yaratıcı düşünebilen, iletişim becerisine sahip, empatik bakabilen, sorumluluk almaktan kaçınmayan öz güven sahibi bireylere olan ihtiyaç ortadadır. Okulların bu ihtiyacı karşılayacak bir işleyişe ve işleve dönüştürülmesi gerekir (Göçer, 2017: 260).

Okullar belli öğretim programlarının uygulandığı yerler olarak görülür. Öğrenciler, okulda belirlenmiş özellikleri kazandırıcı nitelikteki, seçilmiş ve kendi aralarında düzenlenmiş öğretim durumları içine sokulur. Öğretmenin okuldaki temel işlevi, okulda ya da sınıfta öğrenmeyi kolaylaştırıcı ortam ve koşulları sağlamak, öğrencinin etkileşeceği çevreyi düzenlemektir (Tekin, 1980: 3-4).

Türkçe eğitimi öğrenme etkinlikleri sürecinde temel dil becerilerin birbirleriyle etkileşimi, etkileşimli öğrenme sürecinde bireyin anlam gücünün oluşup gelişiminde üstlendiği eğitimsel işlevleri ve bireye sağladığı kazanımlar aşağıdaki şemada özetlenmiştir (Göçer, 2017: 257):

Bireyin Eğitim Görülen Sınıfa Ait Kazanımlarla Bir Üst Sınıfa, Bir Üst Eğitim Kurumuna ve Nihai Olarak Meslek Hayatına ve Sosyal Yaşama Hazır Hâle Gelmesinde Yeterli Donanıma Sahip Olması.

Şema 2: Temel Dil Becerilerin Birbirleriyle Etkileşimi ve Anlam Gücünün Oluşum ve Gelişimindeki Eğitimsel İşlevleri

Dil sütunu iki temel direk (anlama ve anlatma) ile kendini gösterirken; anlama, okuma ve dinleme; anlatma da konuşma ve yazma ayakları üzerinde boy gösterir. Okuma ve dinleme kendi içlerinde birbirini etkilediği gibi konuşma ve yazma yeterliklerini de etkiler. Aynı şekilde, konuşma ve yazma kendi içlerinde birbirini etkilediği gibi okuma ve dinleme becerilerini de etkiler. Kısaca belirtmek gerekirse, genelde anlama ve anlatma beceri alanları, özelde de dört temel dil becerisi birbirleriyle sıkı bir etkileşim süreci içerisinde. Dört temel dil becerisi arasında cereyan eden bu ilişki, bireyin anlam gücünü, bu gücün etki alanını ve dolayısıyla bireylerin eğitim ve sosyal yaşamlarını doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir (Göçer, 2017: 258).

Anlamak eylemi, eski bilgilerle yeni öğrenilenlerin birleştirilmesi sonucu gerçekleşmektedir. Buna göre, anlamada belli bilgi birikimine sahip olmak gerekir. Bunun için çok okumak, iyi bir dinleyici olmak ve iyi bir gözlemci olmak şarttır. Bunların yanında, kelime bilgisini zenginleştirmek, özetleme (stratejilerinden yararlanmak), yazı türünü ve planını iyi tanımak, gezi, gözlem, deney gibi kişisel tecrübelerden yararlanma gibi anlamayı geliştirmenin birtakım yolları vardır (Calp ve Calp, 2016: 64).

Dinleme becerisi üzerinde durulurken söz edilmesi gereken kavramlardan biri sözün uçuculuğudur. Konuşma havada hemen yok olan ve geri gelmeyen anlam öbeğidir. Konuşmanın bu özelliği birçok bakımdan dinlemeyi etkiler, zorlaştırır. Bunun yanında, insan beyni çağrışımlarla çalıştığı için ister okuyarak ister dinleyerek anlamada olsun zaman zaman konudan kısa ve uzun süreli kopmalar

yaşanabilir (Doğan, 2011: 7). Bireylerin dinlediğini anlamaları ve zihinde yapılandırarak kavramaları için dinleme sırasında farklı ve uygun dinleme stillerini tercih etmek yararlı olabilir.

Etkili anlama becerisine sahip olan bireyler, dinlenen yaşanmışlıklardan veya okunan kurgusal metinlerden yararlanarak bilgi, beceri ve deneyimleri verimli bir şekilde transfer etme imkânına sahip olabilmektedirler. Aynı şekilde etkili anlatma becerilerine sahip olan bireyler de sahip oldukları kapsamlı ve etkili ifade yeteneği sayesinde bilgi, birikim ve tecrübelerini çevresindekilerle paylaşabilmektedirler. Etkili anlama ve anlatma becerilerine sahip olan bireylerin dil zemininde oluşturdukları iletişim kanalları ve etkileşim ortamları aracılığı ile bilgi, duygu, düşünce, hayal, izlenim ve yaşantıların paylaşılması, transfer edilmesi ve özümstenerek yaşamda kullanabilmesi mümkün olabilmektedir. Bilgisi artan, duygu bakımından zenginleşen, düşüncede derinlik kazanan, hayalleri depreşen, izle-nimler kazanan ve yaşantılar geçiren bireylerin olayları algılama, anlama, yorumlama, beceriye dönüştürebilme vb. yeterlikleri gelişmiş olacaktır (Göçer, 2017: 259).

Öğrenci Türkçeyi öğrenirken kendisi için geçerli ve kullanılabilecek bilgilerle donatılmadığı için başarılı olamamaktadır. Dört becerinin öğretiminde mutlaka edinilen bilgi ile başarı arasında bir ilgi kurulmalıdır. Derste öğrendiği bilgileri yaşayışına ve davranışlarına yansıtan bir öğrenci, bunun kendisine kazandırdıklarının önemini hissettikçe ana dilini öğrenmeye ve bunu davranışlarına yansıtmaya daha çok özen gösterecektir (Yalçın, 2002: 34).

Türkçe eğitimi kapsamında anlama ve anlatma temel beceri alanlarının verdiği imkânlarla öğrencilere bilgiyi zihinde yapılandırma, duygu zenginliğine ulaşma, düşünceye derinlik katabilme, hayal kurabilme, izlenim kazanma, tasarı geliştirebilme, yaşanmışlıklar geçirme gibi alanlarda deneyimlemelerle donanımlı kılınması ve birey olma niteliklerine sahip olmalarının sağlanması önemli bir kazanımdır.

Aslan'a (2017) göre, toplumu oluşturan kişilerin özerk birey niteliğini kazanmaları çok önemlidir; çünkü bireylerin aldığı kararlar o toplumda yaşayan insanların yaşam standartlarını ve koşullarını belirler. Birey olmamış, bireyleşme sürecini tamamlamamış insanların toplumsal yaşam adına vereceği kararlar tehlikeli olabilir. Toplum yaşamını belirleyen önemli konularda taraflı, güdümlü, ezbere, bilinçsizce, duyarsızca ve doğal olarak yanlış kararlar alınır. Bu durumda bir toplumda geniş kitlelerin bireyleşme sürecini tamamlamış olmaları, yaşamın her alanı açısından büyük önem taşır (s. 16-17).

Anlam Gücünün/Evreninin Bireye Sağladığı Kazanımlar

Anlam gücü veya anlam evreni, bireyin etkin anlama ve anlatma becerilerine sahip olma yeterliğiyle ifade edilebilir. Etkin anlama ve etkili anlatma becerilerine sahip olma yeterliği, bireye bireylere birtakım kazanımlar sağlar. Bu kazanımlar arasında ilk akla gelen beceriler arasında etkili iletişim becerisi, empatik bakış açısına sahip olma, işbirliğine açıklık, öngörülebilir bulunabilme, önsezi becerisi, hoşgörü, değer verme, tepkide bulunma, beceri haline dönüştürme vb. söylenebilir.

Dilin en önemli işlevlerinden biri de anlamadır. İnsanlar, içinde yaşadıkları dünyayı, dil merkezli olarak okuyarak ve dinleyerek algırlar. Dil merkezli her türlü iletişimde insan beyni, doğrudan ya da dolaylı olarak ses unsuru üzerinde işlem yapmaktadır. Dili kullanma yetisi olmasaydı, içinde yaşanılan dünyayı sadece görsel göstergelerle anlamak ve anlamlandırmak zorunda kalınacaktı (Onan, 2011: 9).

Okumayı yaşam biçimi gören, okuduğunu tam ve doğru anlayabilen, anladıklarını veya bir konudaki duygu, düşünce, tasarı ve isteklerini sözle ya da yazıyla ifade edebilen bir öğrencinin bu yeterliğinin diğer derslerdeki başarısına katkı sağlayacağı ve genel olarak eğitim hayatında başarılı olacağı açıktır. Bu durum Türkçe dersi içerisinde öğrencilere kazandırılması gereken ve öğrencinin anlam evrenini oluşturan anlama ve anlatma beceri alanlarının yeterli düzeyde geliştirilmesinin önemini ortaya çıkarmaktadır. Bu açıdan anlama ve anlatma beceri alanlarına işlerlik kazandıran temel dil becerilerinin öğrencilere kazandırılması ve bu becerilerin birbirlerini bütünleyecek şekilde etkileşimiyle kullanılmasının sağlanması gerekmektedir.

Toplum yaşamında okuma ve konuşma ne kadar önemli ise, dinleme de en az o kadar önemli ve gereklidir. Konuşma ile dinlemeyi iletişim sürecinin birbirini tamamlayan iki yönü olarak değerlendirebiliriz. Bu bakımdan kişinin hem iyi bir konuşmacı olmanın yollarını araması, hem de iyi bir dinleyici olmanın gerektirdiği nitelikleri kazanmaya çalışması önem taşır (Oğuzkan, 1991_a: 61).

SONUÇ VE ÖNERİLER

İletişim becerisini etkili bir şekilde kullanabilme yeterliğine sahip olan bireyler dilin imkânlarını en verimli bir biçimde kullanabilmenin sağladığı avantajlarla bilgisini, duygusunu, düşüncelerini, hayal ve yaşantılarını dil zemininde etkili bir şekilde ortaya koyabilmektedirler. Dilin sağladığı imkânlar çerçevesinde bilgisini artıran, duygusu zenginleşen, düşüncesi derinlik kazanan, izlenim zenginliği olan, hayal kurabilen ve yaşantılar geçirdikçe anlama, algılama ve anlatma becerileri açısından kendini geliştiren bireylerin hayatta başarılı olacağı açıktır.

Öğrencilerin Türkçe dersinde sergiledikleri performans, onların diğer derslerdeki başarı seviyesini ve dolayısıyla eğitim hayatındaki başarıyı doğrudan etkilemektedir. Türkçe dersinin etki alanı, öğrencilerin eğitimdeki başarıları ile sınırlı kalmamakta, onların sosyal açıdan gelişmişlik durumlarını, ilerideki gerçek yaşamlarını ve hatta meslekî performanslarını etkilemektedir.

Türkçeyi etkili bir şekilde kullanarak yeterli düzeyde anlama ve anlatma becerisine sahip olan öğrencilerin; bilimsel, eleştireci, araştırmacı ve yaratıcı düşünebilen, düşüncelerini uygun bir üslup ve tutarlılıkla ifade edebilen birey niteliklerine de sahip olma avantajları yüksektir. Bu ise öğrencilerin ortaokullarda gerçekleştirilen Türkçe eğitiminin işlevselliği ile mümkündür.

Not: Bu çalışma, 18-22 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya’da düzenlenen 27. UAEBK-Uluslararası Eğitim Bilimleri Kongresi’nde sunulan sözlü bildiri metni temel alınarak oluşturulmuştur.

KAYNAKÇA

Aslan, C. (2017). Örnek Eğitim Durumlarıyla Türkçe – Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi. Ankara: Anı Yayıncılık.

Bursalioğlu, Z. (1994). *Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış* (9. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları.
Calp, M. ve Calp, Ş. (2016). *Özel Eğitim Alanı Olarak Türkçe Öğretimi I-II*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Demirel, Ö. (1996). *Türkçe Programı ve Öğretimi*. Ankara: Kardeş Kitap ve Yayınevi.

Demirel, Ö. (1999). *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Doğan, Y. (2011). *Dinleme Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Göçer, A. (2017). *Öğrenci Merkezli - Etkileşimli - Metin İşleme ve Çözümleme Süreçli Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Göğüş, B. (1978). *Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Eğitimi*. Ankara: Kadioğlu Matbaası.

Johnson, A. P. (2017,). Okuma ve Yazma Öğretimi (Çeviri Editörü: A. Benzer). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Keçik, İ. ve Uzun, L. (2001). *Türkçe Sözlü ve Yazılı Anlatım* (Editör: Canan İleri). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Koç, S. ve Müftüoğlu, G. (1998). Dinleme ve Okuma Öğretimi (53-70), *Türkçe Öğretimi* (Editör: Seyhun Topbaş). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

MEB (2017). *Türkçe Dersi Öğretim Programı* (İlkokul ve Ortaokul 1-8. Sınıflar). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

MEB (2018). *Türkçe Dersi Öğretim Programı* (İlkokul ve Ortaokul 1-8. Sınıflar). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Oğuzkan, F. (1991_a). Dinleme Öğretimi (ss. 60-75), *Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi* (Editör: Bekir Özer). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Oğuzkan, F. (1991_b). Okuma Öğretimi (ss. 76-96), *Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi* (Editör: Bekir Özer). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Onan, B. (2011). *Anlama Sürecinde Türkçenin Yapısal İşlevleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Onan, B. (2012). *Dil Eğitiminin Temel Kavramları*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Ong, W. J. (2007). Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözüün Teknolojileşmesi (4. Baskı, Çeviren: Sema Postacıoğlu Banon). İstanbul: Metis Yayınları.

Özdemir, E. (1991_a). Konuşma Öğretimi (ss. 97-113), *Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi* (Editör: Bekir Özer). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Özdemir, E. (1991_b). Yazma Öğretimi (ss. 114-129), *Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi* (Editör: Bekir Özer). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Sever, S.; Kaya, Z. ve Aslan, C. (2011). *Etkinliklerle Türkçe Öğretimi* (2. Baskı). İzmir: Tudem Yayınları.

Tekin, H. (1980). *Okullarımızdaki Türkçe Öğretimi*. Ankara: Mars Matbaası.

Yalçın, A. (2002). *Türkçe Öğretim Yöntemleri: Yeni Yaklaşımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yangın, B. (2002). *Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi*. Ankara: Dersal Yayıncılık.